

INDIVIDUATION

Tekst: **Kim Bangshøj**

Hos Jung selv og inden for den tidlige analytiske psykologi var individuation et nøglebegreb, et signaturbegreb, der definerede den analytiske teori og praksis. Man kan også sige, at individuation blev den ramme, ja den rammesættende hypotese, som Jung og mange analytiske psykologer efter ham kom til at læne sig op ad i deres videre arbejde med dybdepsykologien. Men hvad er individuation?

I de mere populære fremstillinger af C.G. Jungs psykologi bliver individuation som oftest beskrevet som en lineær udviklingsproces (fx von Franz 1991 og Jacobi 1976). Denne udvikling af personligheden forløber i faser med retning mod et afsluttende mål. Der er tre hovedfaser, tre områder af psyken, som skal bevidstgøres: I) skyggen (den dunkle bror eller søster; den del af personligheden, som er tæt på bevidstheden, men som jeget ikke ønsker at vedkende sig), II) anima / animus (kvinden i manden / manden i kvinden – altså de billeder af det modsatte køn, vi bærer i os) og III) selvet (summen af den totale psyke). Der hører flere mellemstadier til processen. Denne horisontale forståelse: 'individuation er fasebestemt udvikling', bliver den mest udbredte i almenkulturen.

Vi finder den også i Jungs egne skrifter, men her mere som en horisontalt retningsangivende metafor. Den kommer på mange måder til at ligge lidt hengemt og sammenkrøllet blandt kapitlerne i hans skrifter. Lidt rekapitulerende åbner han den af og til, men mister hurtigt igen interessen for i stedet at hengive sig til den for ham mere interessante vertikalt orienterede metafor: 'individuation er oplysning af dybet' (fx CW 9,1 ss.284 og CW 9,2 ss.22). I hvert fald er han på konstant udgang efter et sprog, der kan åbne denne sidste metafor og

vise en rute i vertikal retning med mulighed for at forbinde bevidstheden med det ubevidste. Det finder han i alkymiens symbolsprog (fx CW 12 og 14). Fra ca. 1928 og i årene frem bliver det hovedområdet for hans forskning. Så ikke overraskende er der kun få henvisninger til den horisontale udviklingstanke og dens faser, når Jung skal definere individuation i sine skrifter.

DEFINITION AF INDIVIDUATION

Hvordan definerer Jung så individuation? I hans skrifter finder man flere indfaldsvinkler til begrebet. Her vil jeg fremhæve tre:

1) Individuation og individ

Som udgangspunkt mener Jung, at individuation er en proces, der som sit mål har at udvikle personligheden i retning af at blive hel og dermed også blive et individ, der i stigende grad kan forholde sig autentisk til sig selv og til sin omverden (CW 6 ss.448-450, CW 9,1 s.275 og CW 7 s.173).

2) Individuation og transcendent funktion

Lidt mere kryptisk bliver det, når Jung definerer individuation som en proces, der er forbundet med den transcendent funktion (CW 6 s.449). For hvad er den transcendent funktion? Jo, ifølge Jung er det psykens forenende intention. Konkret viser funktionen sig som en uophørlig intention om ville bringe modsætninger sammen, transcendere eller forene dem, især hovedmodsatningen bevidsthed og det ubevidste (CW 7 ss.212-226).

Man kan også beskrive den transcendent funktion som en dynamisk virksomhed med hovedsæde i psykens midte. Med blik for enhed er den altid i gang med at indkredse og prøve at bygge bro mellem de modsætninger, som måtte vise sig både i psykens landskab og i kulturen som helhed. I den terapeutiske praksis møder vi primært den transcendent funktion i forbindelse med drømme og andet symbolsk arbejde. Symbolet er det primære værktøj, som den transcendent funktion gør brug af. Men for at få værktøjet til at virke er der samtidig brug for en følelsesfuld analytisk forståelse fra jegets side. Ja, der er brug for en bevidsthed, der kan andet og mere end gribe ud efter det ubevidste med fornuften.

3) Individuation og selvet

Skal man i nøddeskal definere, hvad individuation er, så kan man fremhæve, at individuation er en bevidstgørelse af selvet (CW 6 ss.449-450 og CW 7 s.184).

Selvet kan Jung definere på flere måder. Han kan fx definere det som a) psykens centrum (CW 7 s.238) eller som b) psykens organiserende princip (CW 6 s.460). Vigtig er også en tredje definition: c) selvet er summen af den totale psyke og omfatter derfor både bevidstheden og det ubevidste (CW 6 s.460).

Med det in mente kommer individuation til at handle om i videst muligt omfang at blive bevidst om det ubevidstes fænomener, komme til at kende dem i alle deres former, både lyse og mørke. Og ved den transcendent funktions mellemkomst ideelt set lade dem samle sig, vise sig for jeget som en enhed, også fuld af modsætninger, det som Jung kalder selvet.

INDIVIDATION I PRAKSIS

Går vi til afhandlingen *A Study in the Process of Individuation* (CW 9,1 ss.291-354), får vi et godt indblik i Jungs kliniske arbejde inden for rammen 'individuation er en bevidstgørelse af selvet'. Men også i, hvor vanskeligt det er at holde dette arbejde inden for den horisontale udviklingsramme. For i praksis bliver mødet med skyg-

gen, anima/animus og selvet typisk mere sporadisk end fasebetinget.

I case-afhandlingen møder vi den transcendent funktion gennem selvets aktivitet.

Analysanden er en 55-årig amerikansk kvinde, miss X som han kalder hende, men hvis rigtige navn er Kristine Mann. Hun har et positivt farkompleks, og i kombination med et skarpt intellekt har det dannet grundlag for hendes karrieremæssige succes. Til gengæld har et negativt morkompleks låst hende personligheds- og udviklingsmæssigt – hindret individuationsprocessen i at udfolde sig.

I casen fortolker Jung en række af hendes drømme og især en billedserie, som hun maler i løbet af analysen. Allerede på et af de første billeder ser man selvet blive aktivt. Via runde, gule og æggelignende formationer i klipperne begynder det at bryde Kristine Manns klippefaste bundethed til det negative morkompleks.

Mange forskelligartede symboler viser sig efterfølgende, især cirkelformede mandalaer, selvsymboler. De udfordrer hendes normalt så styrende jeg. Det bliver især tydeligt på et senere billede, som blev det vanskeligste for hende at male.

Om tilblivelsen fortæller hun Jung: "En enorm indre aktivitet begyndte i mit sind". Og man kan næsten mærke det, når man ser på billedet, se og mærke selvet som noget dynamisk og enhedsskabende, i form af slangens aktivitet, den mandlige side af selvet. Det trænger ind i selvets mere kvindelige og for Kristine Mann stadigt slumrende potentiale. Det trænger ind gennem den røde membran, og som sædceller sprøjter slangen lyset ind i den åbne blomst i midten, vagina. De to sølvkronblade former karret, som en måneskål, hvori lyset, solen bag slangens hoved, befrugter og gør selvet til noget dynamisk levende og enhedsskabende.

I processen mærker Kristine Mann, hvor vanskeligt det er at slippe jeget som styrende instans. Også at det ikke kun er noget, som man kan beslutte sig for at gøre rent intellektuelt. Snarere handler det om med bevidstheden intakt at overgive sig til en proces, hvor jeget i mødet med symbolerne skridt for skridt kan finde en ny rolle som tjener for selvet og vidne til det, der spontant sker.

Det vi normalt forstår som udvikling i vores kultur, hvor det er jeget eller viljen, der styrer, og hvor det handler om at udvikle sig til noget særligt, ofte med grandiositeten som fortegn, det bliver her vendt på hovedet. Nu må jeget træde til side og forholde sig ydmygt til noget større, selvet, en kur som ikke altid behager det moderne menneske. Men her viser den sig at kunne 'kurere' Kristine Mann for hendes gennemgribende neurotiske ensidighed.

I casen har Jung fokus på selvet, men sporadisk møder man også skyggen og animus. Skyggen knyttes til selvets aktivitet og bliver kun delvist integreret. Animus indplaceres heller ikke fase-mæssigt. Knyttet til slangen viser den sig også sporadisk som en del af selvets aktivitet og efterhånden mere fri af far- og mørkekomplekset.

I denne case-afhandling sætter Jung tilsyneladende parentes om individuation som fasebetinget udvikling. Ikke engang antyder han, at Kristine Mann som følge af alle selvsymbolerne i sine billeder skulle være nået langt i sin udvikling. Han er først og fremmest optaget af symbolerne og deres transformationspotentiale, den livseliksir der giver den enkelte mulighed for at bevæge sig fra jegstyret udvikling til individuation. En proces, hvori det enerådende jeg detroniseres, men samtidig

finder sin naturlige styrke i rollen som modtager af selvets rigdom på en rejse, ingen med sikkerhed ved, hvordan vil forløbe.

JEG – SELVAKSEN

Hermed er vi fremme ved essensen af individuation, den ændring i forholdet mellem jeg og selv der sker som følge af jegets møde med dybde. Det betyder, at individet vågner, heles og får et autentisk forhold til sig selv og omverdenen. Det er en på mange måder cirkulær bevægelse, der kan gentage sig utallige gange. Det perspektiv videreudvikles af de jungianske psykologer Erich Neumann og Edward F. Edinger. De medinddrager udviklingspsykologien og definerer individuation som en bevægelse omkring en 'jeg-selv akse' (Neumann 1990 ss.26; Edinger 1974 ss.3-61).

INDIVIDUATION I DAG

I dag har individuation en langt mere tilbagetrukket rolle som signaturbegreb og ramme for analytisk psykoterapi. Det er der mange grunde til. Især har den store moderne fortælling om en stadigt fremadskridende og forudsigelig udvikling haft svære kår i den postmoderne tidsalder, samtidig med at et øget fokus på sprog og relation i den grad har været med til at dekonstruere det individ- og subjektbegreb, som individuation læner sig op ad.

Men det dekonstruerede individ er igen begyndt at længes efter psyke, det græske ord for sjæl, det der gør os levende. Individuation giver sprog og ramme til denne længsel, og med det som fokus taler Jung stadig ind i tiden. Og han spørger vel samtidig efter nye vinkler, der kan komplementere individuation som rammesættende hypotese og vise, at individuation stadig er et aktuelt begreb, ikke kun for analytiske psykoterapeuter, men for alle.

LITTERATUR

- Edinger, Edward F: *Ego and Archetype. Individuation and the Religious Function of the Psyche.* USA 1974.
Jacobi, Jolande: *C.G. Jungs psykologi.* Gyldendals Uglebøger 1976.
Jung, CG: *Psychological Types.* Collected Works 6. Princeton 1990.
Jung, CG: *Two Essays on Analytical Psychology.* Collected Works 7. Princeton 1977.
Jung, CG: *The Archetypes and the Collective Unconscious.* Collected Works 9,1. Princeton 1990.
Jung, CG: *Aion. Researches into the Phenomenology of the Self.* Collected Works 9,2. Princeton 1978.
Jung, CG: *Psychology and Alchemy.* Collected Works 12. Princeton 1993.
Jung, CG: *Mysterium Coniunctionis.* Collected Works 14. Princeton 1989.
Neumann, Erich: *The Child.* Boston 1990.
von Franz, M-L: *Individuationsprocessen.* In: Jung, CG: *Mennesket og dets symboler.* Lindhardt og Ringhof 1991.

Kim Bangshøj er jungiansk analytiker og psykoterapeut IAAP og MPF. Cand. theol. og ph.d. inden for området sjælesorg og psykoterapi. Har praksis i Aarhus og Viborg.
